

Àngel exterminador del cementiri de Comillas. Escultura de Josep Llimona (1895)

MORIR SENSE DÉU: L'ATEISME

JOAN ORDI FERNÁNDEZ

No són poques les persones que per opció de vida es neguen a posar la pròpia mort en relació amb una esperança transcendent i rebutgen de disposar en mans de la divinitat la valoració ètica de la seva existència. Per això té sentit que ens preguntem de quina manera i amb quina argumentació les persones atees afronten la pròpia mort. A l'extrem oposat trobem els intents intel·lectuals de justificar l'opció creient, les religions i l'ètica que se'n deriva.¹ I, de fet, la biografia de tota persona està marcada per aquest moviment continu de la mirada cap a un costat (creença) i cap al seu oposat (ateisme). Aquí ens centrarem en l'exposició i valoració d'una forma d'ateisme que podem constatar fàcilment en la nostra societat, tot i que no sigui altament especulativa. I no cal advertir que el moment de comentari personal no pretén res més que prendre's seriosament l'ateisme i entrar-hi en diàleg.

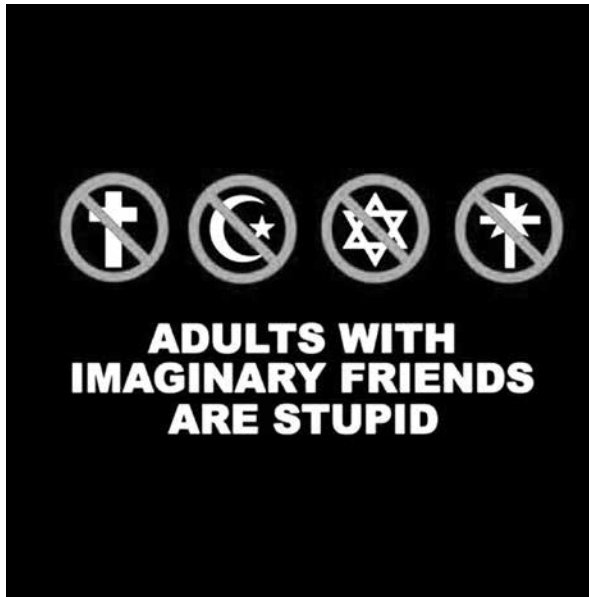
1. EL REFERENT DE L'ATEISME: ETIMOLOGIA

L'ateisme s'entén a si mateix de manera negativa: com una reacció davant del fet històricament incontestable que la humanitat ha cregut en déus, en Déu, en la divinitat o en éssers superiors als

humans situables en una dimensió sobrenatural. L'etimologia grega del mot ja ho indica: és *ateu* qui orienta la seva vida sense Déu, contra Déu, rebutjant conscientment l'afirmació de Déu que ja es troba al seu davant com una dada anterior i més originària que la seva pròpia postura. Com a fenomen cultural, doncs, l'ateisme constitueix una creença derivada, secundària i reactiva a la convicció social de l'existència del diví: l'ateisme no és un fet original, cosa que implica que necessita del seu oponent per estructurar la seva identitat. Si en la història universal no hi hagués hagut traces del diví, l'ateisme tampoc no hauria existit. Aquesta hipòtesi, però, no implica que llavors la humanitat hauria estat atea. En absolut! Simplement que la història de la humanitat no hauria mostrat cap signe de transcendència i, per tant, no hauria estat ni religiosa ni atea, i tampoc no hauria tingut consciència de ser ni una cosa ni l'altra. Perquè l'ateisme pugui originar-se i elaborar la seva identitat com a filosofia de vida, cal que primer hagi estat real l'afirmació conscient del sobrenatural, del sagrat, del transcendent, en qualsevol de les formes que la història ha acabat mostrant: hierofanies del sagrat o numinós, animisme, politeisme, enoteisme, monoteisme, autorevelació de Déu en la història.²

1. He exposat el meu parer sobre la possible «demostració» de Déu en el següent article: Joan Ordi, «Proves filosòfiques de Déu», a *Comprendre. Revista Catalana de Filosofia* 13/1 (2011) 5-35.

2. Vegeu una presentació força completa de l'ateisme contemporani: Francisco Conesa, *El nuevo ateísmo: exposición y análisis*, publicat el 7-7-2013 a: <https://www.almudi.org/articulos/2121-el-nuevo-ateismo-exposicion-y-analisis>, consultat el 27-7-2017.

En un sentit no banal, doncs, l'ateisme és usufructuari de la fe. La prova més elemental es troba en la mateixa definició d'allò que nega per poder-se afirmar: ha de manllevar a les religions les característiques concretes de l'objecte que vol combatre, siguin esperits d'un altre món, éssers transcendents o el Creador i Pare de Jesús de Natzaret. Per això, una de les millors garanties de la pervivència de les religions en el planeta procedeix de la mateixa existència d'ateus, d'associacions atees i de filosofies atees. En aquest sentit, l'ateisme és suïcida, perquè si un dia es complís el seu programa d'erradicar la religió completament, el mateix ateisme deixaria d'existir i ja no podria defensar els seus ideals: senzillament no tindria al seu davant l'enemic a combatre, ja que la humanitat hauria perdut tot accés a la creença religiosa i ja no sabria ni tan sols quin passat tindria a la seva esquena. La supressió de la fe religiosa només seria factible sobre la base d'una amnèsia històrica tan colossal que resulta impensable pel simple fet que caldria suprimir tota petjada d'un dels elements més decisius i importants del patrimoni universal de les cultures que més han marcat la humanitat. Paradoxalment, la mateixa existència de l'ateisme presta un servei a la humanitat: li ajuda a mantenir

viva la memòria històrica de la seva matriu religiosa, que és primigènia, anterior, original i no-derivada respecte de la descreença i de l'ateisme com a fenòmens sociològics.³

2. IDEARI ATEU: FILOSOFIA

Hem dit que, a diferència de l'agnosticisme o de la indiferència religiosa no exacerbats, l'ateisme configura una militància explícita i combativa, i que sense la possibilitat històrica de l'oposició a la fe que internament requereix, es dissiparia com la boira matutina sota el sol del migdia. Una simple verificació empírica confirmarà l'antisimetria de l'ateisme respecte de la religió. En la web de l'associació *Ateus de Catalunya*,⁴ es defensa un ideari de l'ateisme o concepció atea de la vida que podem sintetitzar interpretativament com segueix.

1. No existeix cap déu, cap realitat transcendent, cap ésser superior als humans. I, per consegüent, no es produeix, ni es pot produir *a priori*, cap manifestació sobrenatural en el món. Res no és indicatiu, ni senyal, ni evocació d'una altra realitat.

2. Allò que tradicionalment es considera misteri, és fruit de la ignorància, de les debilitats i de les limitacions de l'ésser humà. No pot ser, doncs, objecte de coneixement ni d'experiència res que no sigui natural, que no formi part de la naturalesa. El que encara no comprenem, un dia serà explicat per la ciència.

3. Afrontar les dificultats de la realitat amb una actitud creient implica manca de determi-

3. El teòleg Rahner ha meditat amb molta agudesia sobre la mateixa existència de la paraula Déu i sobre les conseqüències de la seva hipotètica desaparició de la humanitat: Karl Rahner, *Curso fundamental sobre la fe. Introducción al concepto de cristianismo*. Trad. Raül Gabás Pallás. Barcelona: Herder, 1979, p. 66-73.

4. [www.ateusdecatalunya.org](http://ateusdecatalunya.org), consultada el 23-6-2017. L'ideari de l'associació es pot trobar tant en la *Presentació* (http://ateus.org/?page_id=4) com en el *Manifest per l'ateisme* (http://ateus.org/?page_id=5).

nació davant la vida, immaduresa psicològica i deficiència en la responsabilitat personal per auto-superar-se. La persona de fe reflecteix el mateix infantilisme que encara caracteritza l'evolució de la humanitat en conjunt, la qual encara no sap prescindir de la tutela de les religions.

4. De l'acceptació que no hi ha res més enllà de la naturalesa deriva la força necessària per treballar en la construcció d'un món millor, més just i més lliure. No voler sobrepassar la finitud expressa una actitud realista, objectiva, correcta, serena.⁵

5. La creença en una altra vida i en la concessió divina de protecció i de misericòrdia o ajuda material manifesta una esperança ingènua i constitueix la trampa amb què les religions imposen la submissió de l'obediència i esclavitzen la humanitat.

6. El millor antídoto contra la fe i les religions es troba en el coneixement científic del món i en la seva utilització per garantir la persistència de condicions ecològiques en el planeta que facin possible la vida també en el futur.

7. Per tant, el progrés social, econòmic i moral de la humanitat depèn directament de la superació de la mentalitat religiosa, de la renúncia conscient i radical a tota forma de tutela divina i de la desaparició de les organitzacions religioses. Només així serà possible l'adveniment de l'home nou, tan finit com l'actual, però lliure, alliberat, plenament senyor de si mateix, ja que haurà abandonat els déus i haurà entomat plenament la seva responsabilitat en aquest món.⁶

5. En aquest punt, l'ateisme concorda amb la reconciliació amb la finitud que defensa l'agnosticisme, difús també en la nostra cultura. Vegeu-ne una teorització a Enrique Tierno Galván, *¿Qué es ser agnóstico?* Madrid: Tecnos, 1985.

6. Nietzsche encara era més radical en les seves expressions: «Article sisè.- S'ha d'anomenar la història "sagrada" amb el nom que es mereix, amb el d'història *maleïda*; les paraules "Déu", "salvador", "redemptor", "sant", han de ser utilitzades com a insults, com a signes per a criminals» (Friedrich Nietzsche, «Lei contra el cristianisme», a *L'Anticrist. Maledicció contra el cristianisme*. Trad. Marc Jiménez Buzzi. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2004, p. 168.

El Concili Vaticà II (1962-1965) es va fer ressò del fenomen sociològic de l'ateisme, que en aquella època brollava d'un Primer Món cofoi del propi benestar material creixent, dels avenços científics i tecnològics, i de l'extensió —que després de la II Guerra Mundial semblava imparable— de la democràcia com a garantia que mai més no es produïrien en la història episodis de barbàrie i crueltat del nivell de l'holocaust, el bombardeig nuclear i els estats totalitaris. Orgullós del seu propi poder i ebri de confiança en la racionalització de totes les esferes de la vida, l'home ateu del moment es considerava definitivament emancipat de la religió i alliberat de l'obscurantisme de la fe en Déu. En la constitució pastoral *Gaudium et spes*, el Vaticà II expressa agudament els trets d'aquesta mentalitat. Citem-ne només un paràgraf per completar i confirmar l'ideari ateu descrit abans.

«Sovint, l'ateisme modern pren també una forma sistemàtica, que, deixant a part altres causes, comporta en l'home un desig tal d'autonomia que engendra dificultats contra qualsevol dependència de Déu. Els qui professen aquest ateisme defensen que l'essència de la llibertat és posar l'home com a fi d'ell mateix, i que ell sol és l'artífex i creador de la seva pròpia història. Això, al seu entendre, no es pot conciliar amb el reconeixement del Senyor com a autor i fi de totes les coses, o, si més no, tal afirmació esdevé completament supèrflua. Afavoreix aquesta teoria el sentit de poder que el progrés tècnic proporciona a l'home actual.

«Entre les formes d'ateisme modern no podem passar per alt la que espera l'alliberació de l'home sobretot de l'alliberació econòmica i social. Aquest tipus d'ateisme sosté que la religió, per la seva mateixa naturalesa, obstaculitza aquesta alliberació, per tal com, enfocant l'esperança de l'home cap a una futura vida il·lusòria, faria que l'home renunciés a l'edificació de la ciutat terrena».⁷

7. Concili Vaticà II, *Constitució Pastoral sobre l'Església en el món actual* «*Gaudium et spes*», 20. Madrid: BAC, 1967.

De retruc aquest text ens mostra que l'Església catòlica comprèn correctament l'ateisme i que no el menysprea en absolut. Seria desitjable, doncs, que la inversa es mogué en un pla d'igualtat.⁸

3. SENSE POR A MORIR: ACTITUD

Des d'una perspectiva religiosa que consideri que hi ha un destí postmortal, la postura atea podria semblar una invitació a acceptar la fatalitat inevitable de la liquidació definitiva de la persona. I aquest final tan contundent, tan irrevocable, tan absurd fins i tot després de tota una vida de lucidesa combatent el mal, la injustícia, la ignorància i la submissió, podria fer pensar que aboca els ateus a la desesperació, mancats com estan de tota esperança escatològica, ja que tampoc no situen l'origen de la vida en Déu (protologia).⁹ No és aquest, però, el cas. I la imatge evocada reflecteix més aviat la pena o commiseració que provoca en els creients la possibilitat de la renúncia al més-enllà. De vegades, el patiment per la posició contrària conté més de projecció de la pròpia que d'atenció als continguts de l'altra. Acostem-nos, doncs, una mica més a la manera com els ateus interpreten el fet inexorable de la mort.

8. Poques vegades és així. Una simple mirada de conjunt a les idees d'alguns dels ateus més mediàtics o famosos en l'actualitat ho confirma. Vegeu Carmelo Martines, «Ateísmo posmoderno: análisis y crítica de sus argumentos», a *DavarLogos* 9/2 (2010), p. 195-205.

9. Cal que l'ateisme difús en el nostre context cultural examini seriosament la proposta cristiana d'una concepció escatològica de la vida. Heus ací un manual de referència: Juan Luis Ruiz de la Peña, *La otra dimensión. Escatología cristiana*. Santander: Sal Terrae, 62011. Ens estalviariem així interpretacions infantils com aquesta: «*La religión alardea incluso de contar con una rama específica dedicada al estudio del fin. Se llama a sí misma "escatología" y cavila sin cesar sobre la desaparición de todas las cosas terrenales. Este culto a la muerte se resiste a amainar, aun cuando tenemos toda clase de razones para pensar que las "cosas terrenales" son lo único que tenemos o vamos a tener jamás*». Christopher Hitchens, *Dios no es bueno. Alegato contra la religión*. Trad. Ricardo García Pérez. Barcelona: DeBolsillo, 2014, p. 306.

Com que l'antropologia atea no reconeix en l'ésser humà un principi espiritual o ànima que segueixi garantint l'activitat de les facultats superiors del jo més enllà de la mort, no hi ha cap motiu racional per suposar que l'individu patirà per la pròpia mort, ni abans ni després de morir. En efecte, perquè l'amenaça de la mort, o simplement el seu pressentiment, pogué fer-nos patir, hauríem de ser un subjecte espiritual capaç de percebre la mort com la possibilitat real de la destrucció o aniquilació d'un jo profund. Ara bé, no som res més que una espècie animal que procedeix per evolució dels primats superiors. Per tant, no estem constituïts per cap altra realitat que la d'un organisme biològic equipat amb un psiquisme força complex, ja que integra facultats cognitives i afectives que l'evolució del cervell ha fet possible. Per tant, si no som una entitat espiritual o ànima, un jo personal en sentit radical, l'aproximació de la mort, o la mera notícia de la mort més o menys imminent, no pot fer-nos patir ni desesperar, perquè no la sentirem mai com una amenaça adreçada frontalment al jo com a entitat en si. A *fortiori* caldrà dir, en aquesta òptica antropològica, que tampoc després de la mort no ens sentirem profundament decebuts ni amargats, perquè no sobreviurem a la cessació de l'activitat biològica i psíquica: com podríem patir

després si abans ja no érem un jo personal no merament psíquic?¹⁰

Tanmateix, resta el fet psicològic —ara ja no filosòfic— que les persones poden sentir por davant la pròpia mort i entristir-se per la certesa o emergència de la mort dels altres, sobretot dels éssers estimats. En òptica atea, però, es tracta d'una reacció afectiva que, d'una banda, resulta comprensible a la llum dels sentiments que caracteritzen les formes superiors de la vida animal i que, d'altra banda, es pot anar superant a mesura que la humanitat creixi en coneixement científic, responsabilitat i acceptació que totes les realitats d'aquest món són finites, o sigui, que en produir-se ja estan abocades al seu acabament. L'home nou que ha d'advenir un cop bandejades de la història totes les religions, responsables d'empetitir l'home, afrontarà la mort sense pessimisme, amb una actitud de perfecta lucidesa del seu significat merament biològic, i no la convertirà en excusa per continuar enyorant solucions màgiques procedents del més-enllà, que no existeix. Aquest home, plenament alliberat i conscient dels seus actes i del seu destí natural, no tindrà por de morir. La pàgina web que hem esmentat s'expressa, literalment, així en el *Manifest per l'ateisme*:

«Per això és fonamental que siguem capaços d'assumir la nostra verdadera identitat i de gaudir amb valentia i responsabilitat de la vida sense esperar ajudes de l'exterior ni pretendre trobar la recompensa als nostres actes en un altre temps, perquè això és tot el que tenim i la nostra vida tan feble s'acaba completa i definitivament amb la mort. Això no és trist ni és alegre, no és bo ni dolent, ens agradi o no ens agradi és tan sols la inexorable realitat. I per a nosaltres és un senyal de maduresa el tractar de veure les coses tal com són, doncs solament a partir

10. El concepte de persona és una defensa del jo meta-psíquic i no pas una simple convenció social per referir-se als individus. Vegeu Joan Ordi, «Miradas filosóficas sobre la persona. Tesis paradójales», a *Bioética & debat* 71 (gener-abril 2014).

*del reconeixement de la pròpia naturalesa podrem intentar superar-nos per arribar a construir aquest futur millor que desitgem per a tots».*¹¹

4. PERSONES ATEES: TESTIMONI

Com a aplicació personal de l'ideari general del moviment ateu, val la pena de recollir un parell de testimonis paradigmàtics que es troben fàcilment a internet.

«La mort. Ens arriba a tots. Tard o d'hora. Rics o pobres. Creients o ateus. A tothom. Sense excepció. Als ateus, els és relativament fàcil parlar sobre la mort i a pocs ens resulta un problema. [...] Som força conscients que la mort és quelcom completament natural, que és el contrari del naixement i que és gairebé com una funció fisiològica més. És quelcom d'inevitable i d'irremeiable. Però encara som més conscients que després de morir hi ha molt poques possibilitats que existeixi una mena de vida posterior o un "més-enllà". [...] no hi ha absolutament cap evidència seriosa que existeixi res més en acabar-se la vida.[...] L'home és l'únic ésser viu que té consciència que morirà. I això ens fa molt especials, però no pas, per aquesta raó, físicament superiors ni transcendents. Simplement som conscients de la nostra condició, ells [els animals], no. [...] Hi haurà ateus que enfoquin la mort de diferents maneres: per a alguns, la mort no és res més que el simple final de la vida; d'altres opinaran que és com una mena de "dormir sense somniar"; i d'altres creuen que serà com una mena d'"estat sense consciència". Independentment del que cada ateu pensi de forma individual, gairebé ningú contempla la possibilitat real que transcendim la mort. [...] El cas de Carl Sagan és molt particular. A la seva viuda, li van preguntar diverses vegades sobre la seva suposada conversió en el llit de mort i va dir: "Quan el meu marit va morir, com que era molt famós i conegut

11. Vegeu la nota 4. Aquest manifest remunta a l'any 2000, però té el caire de programa per a tot el nou mil·lenni.

per no haver estat creient, molta gent s'acostava a mi —cosa que encara passa— i em preguntava si en els seus darrers moment Carl havia canviat i havia cregut en la vida després de la mort. També m'acostumen a preguntar si penso que el tornaré a veure un altre cop. Carl va afrontar la seva mort amb enteresa i mai no es va refugiar en il·lusions. La tragèdia va ser que tots dos sabíem que no ens tornàriem a veure. No espero pas tornar-me a reunir amb Carl.»¹²

El testimoni següent entra en la dimensió més psicològica:

*«Psicologia de la mort. Per a qui pensa així [com a ateu], la mort perd tota connotació negativa o positiva. És el no-res. És el final de la consciència. És el zero. [...] Quan la mort tanqui la seva consciència [la d'una persona molt activa], ell mateix no sabrà que s'hauran trencat les seves aspiracions. No hi haurà ni sofriment ni exaltació. Res. Zero. És un gran avantatge. Per això la mort per a un ateu no és res. No és problema. Clar que la mort acostuma a anar precedida d'incapacitat, malalties o accidents. I aquí sí que hi ha dolor fins que arriba la mort. Aquesta es presenta llavors com un alliberament. D'aquí la petició de llibertat d'eutanàsia. [...] Per a la mort dels altres, dels qui hom estima, l'ateu ha de rearmar-se més, psicològicament parlant, que qui creu en una vida futura. La mort d'un ésser estimat, per a un ateu, és una pèrdua total, sense recuperació, sense esperança de tornar a reunir-s'hi. Pot ser d'ajut pensar que un ésser estimat no desapareix del tot fins que arribi la pròpia mort. Les experiències compartides en comú, sobretot les agradables, resten a la memòria i poder ser reviscudes un cop i un altre mitjançant el record. Aquest rearmament psicològic i el pas del temps que tot ho esmorteix poden ser suficients per passar aquests mals tràngols».*¹³

12. Seleccionat i traduït de *La muerte según el ateísmo*, a: <http://www.taringa.net/posts/info/17916263/La-muerte-segun-el-ateismo.html>, consultada el 27-7-2017.

13. Seleccionat i traduït d'Arturo Bosque, *La muerte. Reflexiones de un no-creyente*, penjat el 15-6-2005 a <http://www.abosque.es/ex/subportica/Articulos/lamuerte.htm>, consultat el 27-7-2017.

Un darrer testimoni del filòsof ateu francès Michel Onfray estableix l'acceptació lúcida de l'inevitable com l'única actitud assenyada:

*«Prefereixo una veritat que fa mal a una mentida que calma. Ara bé, cadascú pot preferir l'opi de la il·lusió a la realitat. Jo retrec a la il·lusió enemistar-nos amb l'única certesa que tenim: la vida és aquí, aquí i ara. Les religions ens inviten a viure en l'expiació, amb el pretext que viure com si un estigués mort aquí, ens obrirà la vida eterna un cop morts. Jo consagro gran part del meu temps —sobretot quan creio universitats populars obertes a tothom— a oferir una alternativa filosòfica a la proposta religiosa. Crec que cal popularitzar la filosofia per reconciliar l'home amb ell mateix, amb el seu cos, amb la seva vida, amb els altres i amb el món, sense que hagi de passar per totes aquestes ficcions religioses. [...] Sempre hi haurà religions, perquè les religions viuen de l'angoixa i de la por dels homes, i perquè estem lluny d'haver acabat amb els temors existencials. L'ateu està condemnat a militar per una causa perduda. Però poc importa que estigui perduda, si és una causa justa. El que és irracional, irraonable, la il·lusió, les ficcions disposen d'un futur grandios, car el món liberal que hom prepara en el nostre planeta odia la cultura, que fa retrocedir els mites, entre ells la religió».*¹⁴

Siguin suficients aquests testimonis per treure la conclusió que, aparentment, l'ideari ateu ens permetria d'acceptar de manera més realista i equilibrada, i àdhuc menys traumàtica, l'acabament biològic de la vida de les persones, ja que la mort humana no tindria cap altra lectura possible que aquesta.

14. Seleccionat i traduït de l'entrevista penjada a la revista digital *elciudadano.com* el 29-11-1909: <http://www.elciudadano.cl/general/filosofia-michael-onfray-las-religiones-viven-de-la-angustia-y-del-miedo-de-los-hombres/11/29>.

5. VALORACIÓ CONCLUSIVA

Si el tema ja ha quedat prou clar, arribem al punt final d'una certa valoració personal. Hi estem justificats en virtut de la mateixa exigència de racionalitat que l'ateisme imposa a les opinions i a les religions.¹⁵ Cal esperar, doncs, a priori que l'inexcusable sotmetiment a la veritat en si —l'única forma d'obediència racionalment acceptable— es realitzi plenament en l'ateisme. Recordem el tema: morir sense Déu. I preguntem-nos de manera coherent: és racional morir sense Déu? O bé: mostra aspectes de més racionalitat morir sense Déu que morir en/amb Déu? Ara bé, la resposta no podrà ser directa ni senzilla, atès que la pregunta conté força implícits que caldria donar per inqüestionables a fi que el sí fos evident i no requerís gaire justificació. El que s'ha de fer, doncs, és intentar explicitar algunes d'aquestes assumpcions implícites i deixar que al compàs d'elles cadascú vagi trobant una resposta amb què pugui implicar-se personalment. En temes com aquest, es fa la llum en el joc dialèctic entre la veritat i el compromís personal, que és alhora reconeixement i entrega de la pròpia llibertat.

Primera assumpció: morir sense Déu equival a morir sense un jo com a entitat metafísica personal. En l'ateu, no només desapareix Déu de l'horitzó conscient de la mort imminent o mentalment anticipada, sinó que pròpiament tampoc no hi ha cap jo no-merament-psicològic que pugui contemplar la mort que s'acosta. La mort no és res més que l'anorreament de les estructures biològiques (organisme) i psíquiques (funcions cognitives i afectives) amb què hem viscut la vida i que han creat la il·lusió d'un jo personal profund. És com si el cervell ens hagués enganyat amb la sensació de ser una entitat personal meta-psíquica per poder-

15. Assolir una comprensió correcta del fenomen religiós constitueix, avui dia més que mai, una exigència d'honestedat intel·lectual i moral. Hi pot ajudar l'obra de Jean Grondin, *La philosophie de la religion*. París: Presses Universitaires de France, 2009.

se mantenir, ell, en vida. Preguntem-nos, doncs: si l'existència d'un jo biopsíquic va acompanyada de la consciència de ser un jo personal en sentit rigorós, ¿per què a les envistes de la mort haig d'imposar-me la ficció que només sóc un conjunt d'estructures materials i de reaccions bioquímiques? ¿Per què haig de ser infidel a mi mateix en l'acte d'assumir conscientment el que la mort m'indica: que el meu jo personal està directament amenaçat com a tal, i no només la funcionalitat d'un organisme? No sembla gaire racional exigir una postura per a la qual no hi ha evidències inconcuses.¹⁶

Segona assumpció: ¿què es guanya racionalment morint sense Déu? El mateix enunciat ho diu clarament: prescindir de Déu en la interpretació de la mort. Déu no constitueix cap ésser real. Ara bé, aquesta no-realitat és, paradoxalment, tan poderosa que la seva incorporació a la vida personal, social i cultural mitjançant la fe provoca directament mal, violència, submissió inhumana, consciència de culpabilitat, greus trastorns psicològics i tota la infelicitat del món. Resulta sorprenent que una no-existència, un pur fantasma de la imaginació infantil de la humanitat, tingui efectes tan adversos i destructors! Per això sembla racionalment raonable, i àdhuc exigible èticament, que la persona renunciï a afrontar la seva pròpia mort a la llum de la religió. Només faltaria aquesta darrera claudicació davant de l'absurd, de l'irracional, al final de la pròpia existència!¹⁷ Preguntem-nos, però: ¿fa justícia l'ateisme a la idea objectiva de Déu? ¿Concep Déu d'una manera racionalment

16. Recordem la revisió crítica que un famós capdavanter de l'ateisme va dur a terme dels arguments contra la creença: Antony Flew, *Dios existe*. Trad. Francisco José Contreras. Madrid: Trotta, 2012.

17. La relació entre fe i raó és molt més matisada, àmplia i objectiva del que l'ateisme acostuma a fer creure. En òptica cristiana, la segona també està present en la primera, només que no pas absolutitzada acriticament. Vegeu, per exemple, Joannes Paulus II, *Fides et ratio. La fe y la razón*. Madrid: San Pablo, 1998.

corresponent a la seva realitat en cas que existís? ¿No transmet la sensació que pensa Déu com una simple extensió d'atributs humans que hipostasia com a figura transcendent? ¿O pressuposa, a la inversa, que la seva hipotètica existència hauria de poder-se verificar empíricament com una realitat d'aquest món? ¿Hi ha racionalitat en un implícit d'aquesta mena?¹⁸ A més: ¿ha verificat l'ateisme realment la part de responsabilitat de les religions en el mal del món i els desordres psicològics de les persones? ¿No hi ha en l'estil literari de les seves

18. El llibre següent examina, en canvi, la fe des de la perspectiva pròpia del pensament filosòfic: Bernhard Welte, *¿Qué es creer? Ideas para una filosofía de la religión*. Trad. Claudio Gancho. Barcelona: Herder, 1984.

proclames massa concessió als eslògans pamfletaris i poca precisió? I aquest procediment tan fàcil d'emprar, ¿constitueix un exemple d'anàlisi i de comunicació racionals? I ¿es pot acceptar racionalment que, pel fet que la mort seria una barrera insuperable, no hi hauria cap justícia definitiva que satisfés els drets de les víctimes innocents de la història?

I tercera assumpció, entre d'altres que es podrien explicitar: ens preguntàvem si, en conclusió, val la pena, racionalment parlant, morir sense Déu. I creiem que no sobre la base mateixa de l'ateisme. En efecte, el pitjor enemic de l'ateisme no és, paradoxalment, la creença religiosa, sinó el mateix principi de racionalitat que suposadament confirmaria la correcció de la seva posició. Si la veritat científica —que per definició no pot transcendir l'àmbit d'investigació de la matèria en totes les seves manifestacions— ha de ser el criteri d'allò que té dret a existir i a tenir valor per a l'ésser humà, llavors tornem a caure en les trampes del neopositivisme dels anys vint del segle XX. A hores d'ara, però, la història i la filosofia de la ciència ja ens han ensenyat racionalment a superar plantejaments tan ingenus. Li convindria a l'ateisme, en aquest sentit, revisar les bases i la justificació del criteri de racionalitat que branda com una espasa per tallar els caps que no li agraden.¹⁹ Qui planteja una exigència de racionalitat, està més obligat que ningú encara a complir-la personalment amb tota escrupolositat en la defensa de la pròpia teoria. Tant si morim amb Déu com sense Déu, vivim una condició, la humana, que es resisteix a les simplificacions i que és portadora d'indícis suficients d'una complexitat que transcendeix l'esfera merament biopsíquica de l'espècie que s'ha originat «materialment» dels primats superiors. I no sembla racional que per morir sense Déu calgui

19. En aquest sentit, seria convenient meditar la lectura següent: Sylvie Vauclair i altres, *Pensament científic i fe cristiana*. Barcelona: Cruïlla, 1994.

pagar el preu d'acceptar que les neurones cerebrals ens enganyen generant la consciència d'un jo personal irreal.²⁰ ¿No seria practicar una mala filosofia tancar el debat sense examinar tots els aspectes del tema en si? Ser racionals, analítics, el màxim d'objectius possible i complets, ¿no constitueix una exigència metodològica i ètica alhora que cal esperar de tothom, també dels ateus?²¹

20. «El jo seria una construcció il·lusòria que aïlla el subjecte del seu entorn, bo i fent-li creure que té una autonomia que no és real. / Tant el que anomenem “jo” com la consciència són construccions cerebrals que engloben el gran problema de la neurociència, val a dir, com es passa de l'activitat neuronal a les impressions subjectives. És el que el filòsof australià David Chalmers ha anomenat el “difícil problema” de la consciència: el pas del que és objectiu al que és subjectiu». Text seleccionat i traduït de Francisco J. Rubia, *El yo es una ilusión que vive en una realidad virtual*, a: http://www.tendencias21.net/El-yo-es-una-ilusion-que-vive-en-una-realidad-virtual_a18164.html, penjada i consultada el 29-7-2017.

21. El llibre següent afronta l'anàlisi de la qüestió de les aportacions crítiques de la filosofia: Juan Alfaro, *De la cuestión del hombre a la cuestión de Dios*. Salamanca: Sígueme, 1988.

JOAN ORDI FERNÁNDEZ (Monforte, 1955) és doctor en Filosofia i llicenciat en Teologia. Titular de Filosofia a l'INS Guinovarda, de Piera. Professor de Filosofia a l'Institut Borja de Bioètica i a l'Institut Superior de Ciències Religioses de Vic, i de Filosofia i Teologia a l'Institut Superior de Ciències Religioses de Lleida. Autor de diversos llibres i articles. Contacte: jordi@xtec.cat